

АФРИКАНСКИТЕ МОТИВИ ВО ПОЕЗИЈАТА НА АЦО ШОПОВ

Лорета Георгиевска

Институт за македонска литература
УКИМ, Скопје
lgeorgievska@yahoo.com

Апстракт: Во текстот се проблематизира употребата на термините „егзотично“ и „езотерично“ во контекст на поезијата на Шопов. Имајќи го предвид времето на нивната употреба, време пред појавата на постколонијалните студии и студиите за идентитетот, текстот посочува на интуитивните оградувања од романтичарската употреба на термините во веќе постоечките студии посветени на африканските мотиви. Во него се ситуираат местата во поезијата на Шопов во кои африканските мотиви наместо далечни и туѓи се доживуваат како блиски и познати. При тоа се нагласува универзалноста на човековата потрага по сопствениот идентитет, виден во „сеопштото потекло“.

Клучни зборови: *егзотично, езотерично, далечно, преопзнатливо, универзално, Шопов*

Пред повеќе години Институтот за македонска литература при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ издаде *Зборник* посветен на творештвото на Ацо Шопов. Во него два текста се посветени на африканските мотиви, а во насловот го содржат зборот „егзотика“. Првиот е на Лидија Капушевска-Дракулевска „Егзотизмот во поезијата на Ацо Шопов“ и вториот е на Соња Стојменска-Елзесер „Егзотични мотиви во лириката на Ацо Шопов и Славко Јаневски“.

Стојменска вели:

„Егзотичниот мотив најчесто се појавува во функција на лиризирање на слеаноста на личното и универзалното, на досегање на свеста дека преку разликите со туѓото се открива смислата на сопственото, воедно суштината на човечкото и општочовечкото. Тој аспект на егзотеричното е особено нагласен во »Песна на црната жена« и дури е експлициран преку контрапунктираните стихови – »додека за него тоа беше највисока смисла на животот / да ја открие (р)одината откривајќи го светот« и од др. стр. »носејќи ја со себе

својата највисока – мисла / откривајќи ја родината да го открие светот«. (...) Во целата збирка на Шопов во спрега со егзотичното прозвучува татковинското, родното, националното како себенаоѓање и допир со сопствената сушност...“ (Стојменска-Елзесер, 1993).

Посочувајќи ги истите стихови, Капушевска ќе дојде до сличен став:

„И затоа, не случајно се вели дека Шопов бил и останал поет на македонското поднебје, независно од тоа каде и за што пее. Дури и во веќе споменатата збирка »Песна на црната жена« (1976) која е плод на поетовиот престој во Сенегал, поетот останува доследен на таа своја определба, па иако на прв поглед се чини дека тој излегува од националните рамки, всушност станува збор за согледување на родниот крај од една поинаква перспектива и атмосфера, од далечина, од светот, конкретно од Африка. Оттука и специфичниот облик на егзотизам кој провејува во оваа збирка, а кој е уште една потврда за самосвојноста на поезијата на Шопов“ (Капушевска-Дракулевска, 1993).

Иако во тоа време се употребуваше поинаква терминологија, а студиите за идентитетите или постколонијалните студии од денешен тип, адекватни за анализа на поезијата на Шопов од оваа фаза, не беа ни во зародиш, се чини дека на тогаш младите колешки сосема им било јасно она што денес станува доминанта, односно дека идентитетските прашања секогаш се поврзани со другоста. Иако можеме да го проблематизираме терминот „егзотика/езотерија“ во врска со поезијата на Шопов, на што упатуваат и тие самите, сепак дадените констатации се драгоцени, не само во однос на толкувањето на поезијата на Шопов, туку и во однос на дијахрониското проследување на прашањата за идентитетот во македонската културно-теоретска мисла.

Но, пред да поминеме на аргументација на оваа теза, би навела уште два текста од Зборникот, оној на Луан Старова „Ацо Шопов и Леополд Седар Сенгор“ и на Лилјана Тодорова „Негроафриканскиот свет во поезијата на Ацо Шопов“. Старова потенцира:

„Всушност, чинот на поетското зближување, беше пресуден за преостанатите акции во однос на зближувањето на нивните земји. Пресуден фактор во нивното природно зближување се секако релативно сличните услови на сенегалскиот и македонскиот народ во борбата за ослободување, потврдување на сопствениот идентитет, загрозен од колонијалните владетели“. Во продолжение се наведуваат ставовите на Сенгор: „(...) ние Сенегалците бевме жителите на најстарата француска колонија. Крајната цел на оваа колонизација беше да направи од нас црнците – белци, а од Сенегалците Французи. Така француското колонијално ропство ги задушуваше сенегалската оригиналност и автентичност. Во такви услови на

сенегалската култура и останува единственото прибежиште во народната уметност. Се работеше за процеси на ренесансен пресврт на едно повисоко ниво. Таква беше и работата на македонските поети (...)” (Старова, 1993)

Тодорова пак, синтетизира и ги наведува најчестите мотиви:

„Тоа емотивно доживување на африканскиот континент, поточно на делот јужно од Сахара наречен Црна Африка, (...) овој нов врток на инспирација, (кај Шопов има функција) не толку за да го издвои она што е егзотично во него, туку уште еднаш да ја разгрне својата интимна духовност и својот хуманистички ангажман за, низ сферата на физичката и духовната убавина на африканското поднебје, да ја доживее судбината, несреќата на овој континент, но и неговата величина, правејќи истовремено споредби со несреќите на својата татковина, за да ги издигне вредностите на човекољубието на поширок, универзален план” (Тодорова, 1993). На ваквиот фон, таа ги наведува најчестите мотиви:

- баобабот, дрвото на животот или џиновското свето дрво што со своите лисја, плодови и кора како лек ги заштитува луѓето од треската во тропските предели;
- фламбојаните, тропско дрво (еден вид багрем) од Антилите што со своите црвени цветови по кои од далеку наликува на пожар, го означува најтешкиот климатски период пред дождовите и дувањето на пустинскиот ветер арматан, период неподнослив за европскиот човек по што ова дрво популарно го нарекуваат »смртта на Европеецот«;
- ивернажот, тропскиот пороен дожд со симболична носивост што асоцира на европските зимски месеци исполнети со приказни, а овде со чудесната игра на црната жена;
- там-тамот, традиционален инструмент на африканската динамичност кој со своите звуци и »бескраен ритам« на танцот на маските, претставува »славје на животот« и негова »мистериозна тајна« (»Моќта на там-тамот«), и за млади и за стари, по саваните и прашумите, покрај реките и сината бесконечност на Атлантскиот Океан;
- маската како живо божество кое, во култните африкански обреди, најчесто претставува средство за заштита од виши сили (Тодорова, 1993).

Следејќи ги јасно искажаните нејзини ставови, особено во двете збирки „Песната за црната жена“ (1976) и „Дрво на ридот“ (1980), инспирирани од Африка, би рекла дека терминот „егзотика“, а уште помалку терминот „езотерија“ не се сосема соодветни за присуството на африканските мотиви во поезијата на Шопов. Во таа насока би аргументирала:

Прво: Слично на Пабло Пикасо, и Шопов во т.н. „црна уметност“ ја открива нејзината живототворна моќ, едновременно длабоко чувствувајќи

ја европоцентричната негација на таквата уметност. Африканските мотиви, слично на третманот на африканската маска кај Пикасо, веќе не се „романтичарски егзотичен декор“ преку кој се реализира бегството, туку ознаките на индивидуалниот и колективниот отпор на Африка на истиот тој европоцентризам.

Второ: Во африканските мотиви Шопов, на еден згуснат и сублимиран начин, го чувствува вековниот ритам на африканскиот идентитет, па тие едновремено го одразуваат и континуитетот и синтезата на животните облици на ова поднебје. Слично на верувањето во африканската традиција дека доколку се открие обликот на маските низ припитомувањето на духовите како нивна дефинитивна инкарнација – тогаш се допира до слободата. Можеби токму затоа, поетот на „небиднината“, на темната, песимистичка поезија, во овие збирки го менува тонот.

Трето: Доживувајќи ја Африка како блиска и слична на сопствената потрага по корените и полнотата на сопствениот идентитет, преполн со негирања и од другите и со вековни асимилаторски тенденции, Шопов ќе препознае испреплетени цивилизациски тенденции и во Македонија/ Балканот и во Африка, соочувајќи се со вистината дека пресудните битки за изразување на идентитетот се одвиваат во јазикот, едновремено потврдувајќи ја на практично ниво тезата на Конески дека јазикот е единствената наша татковина, а книжевноста била, е и ќе биде дефинитивно реализиран јазик со дадени перцепции, односно дефинирана татковина.

Оттука, африканските мотиви во поезијата на Шопов не можат да бидат егзиотика. Лирскиот субјект застанат на африканскиот брег, не е загледан во пејзажот кој го воодушевува со својата необичност. Напротоив, тој пред огромниот океан „ќе ја прелистува судбината на својот народ“, ќе ги „довикува сите галии на своите непознати предци, испловени пред многу векови“. Тоа е една конкретна, човечка перспектива која во далечното го наоѓа своето и преку него сака да се вкорени во родното тло. Токму соочен со далечното, Шопов го наоѓа своето. Во оваа поезија историските процеси се релативни, зошто „трагањето низ мрачните, но неизбежни свијоци на историјата“ се изразени во „вечната жед за сеопштото потекло“. Така далечното станува блиско и познато. Тоа го носи сознанието дека „сè е исто иако е составено во различни шуми и растенија без оглед како се викаат: баобаб, даб или бреза“. За него Баобабот е дрво на животот, како што е и балканскиот даб. Оттука, африканските мотиви во поезијата на Шопов не се егзотика, романтичарско бегство во нешто далечно, непознато и со самото тоа возбудливо, нешто што е противтежа на познатото, европското. Затоа во збирката »Дрво на ридот« ќе констатира:

»Македонија е во светот, а светот во Македонија;
 видов многу земји и многу народи разделени
 со граници, граници на времето,
 со молив повлечени што како нож го засекле
 живото тело на народите и нивната единствена судба
 на парчиња ја искинале,
 па место својот живот да го живеат
 го калемат на туѓи судби и небиднини«

Тоа е една космополитска визија која го засведочува универзалното во светот. Националното и космополитското, локалното и универзалното, во песните на Ацо Шопов, од »африканската фаза«, карактеристични по својот „наративниот дискурс“ за разлика од згустениот поетски израз постигнат на пример во „Гледач во пепелта“, природно го бараат филозофскиот дискурс. Преку него, Шопов бил и останал поет на македонското поднебје, независно од тоа каде и за што пее. Дури и во збирката „Песна на црната жена“ (1976), поетот останува доследен на таа своја определба, па иако на прв поглед се чини дека тој излегува од националните рамки, всушност станува збор за согледување на родниот крај од една поинаква перспектива и атмосфера, од далечина, од светот, конкретно од Африка.

Оттука и несоодветноста на терминот егзотично, егзотизам за неговата поезија инспирирана од Африка. Сепак, во прилог на проследување на дијахронијата на студиите за идентитетот и постколонијалните студии во наша средина, мора да се нагласи дека дури и пред триесетина години кога е објавен Зборникот „Творештвото на Ацо Шопов“, во времето кога тие не се ни во зародиш, се употребуваат термини кои им стојат на располагање на младите книжевни истражувачки, јасно посочувајќи ја разликата помеѓу смислата на терминот кој го користат, поточно го позајмуваат од ерата на романтизмот. Поискусните нивни колеги, го избегнуваат, Тодорова преку еден вид типологизација на најчестите мотиви, Старова со јасно определување дека станува збор за поезија преку која се стабилизира колективниот идентитет. Било кој термин да се употребува, јасно е сознанието дека можеби токму посочените текстови ја градат предисторијата на идентитетските и постколонијални студии кај нас.

Користена литература:

- [1] *Творештвото на Ацо Шопов – Зборник*. (1993). ИМЛ, Скопје. https://e-biblioteka.mk/%d0%b1%d0%b8%d0%b1%d0%bb%d0%b8%d0%be%d1%82%d0%b5%d0%ba%d0%b0/?pagenum=2&filter_1=%D0%A2%D0%92%D0%9E%D0%A0%D0%95%D0%A8%D0%A2%D0%92%D0%9E%D0%A2%D0%9E+%D

- 0%9D%D0%90+%D0%90%D0%A6%D0%9E+%D0%A8%D0%9E%D0%9F%D0%9E%D0%92&gv_search&mode=any
- [2] Капушевска-Дракулевска, Лидија. (1993). „Егзотизмот во поезијата на Ацо Шопов“, во *Творештвото на Ацо Шопов*. <https://e-biblioteka.mk/index.php?gf-download=2018%2F12%2F%D0%9A.%D0%94%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%83%D0%BB%D0%B5%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B0.pdf&form-id=2&field-id=3&hash=6de1eaed2b473d54d712cc059bf9b143a7695c90b507ac662f253b226773aad7>
- [3] Тодорова, Лилјана. (1993). „Негроафриканскиот свет во поезијата на Ацо Шопов“, во: *Творештвото на Ацо Шопов*, <https://e-biblioteka.mk/index.php?gf-download=2018%2F12%2F%D0%A2%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf&form-id=2&field-id=3&hash=bfea414a08e8d12f565728d5f98bbeed6d895ee6226bc63b2ed369c8392f8f85>
- [4] Стојменска-Елзесер, Соња. (1993). „Егзотични мотиви во лириката на Ацо Шопов и Славко Јаневски“, («Песна на црната жена» и «Змејови за игра»), во: *Творештвото на Ацо Шопов*, <https://e-biblioteka.mk/index.php?gf-download=2018%2F12%2F%D0%A1%D1%82%D0%BE%D1%98%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B0-%D0%95%D0%BB%D0%B7%D0%B5%D1%81%D0%B5%D1%80.pdf&form-id=2&field-id=3&hash=34d87a842ce50890611690977baa7c3d1da043ee8e1b67c87a5457956f2a26dc>
- [5] Старова, Луан. (1993). „Ацо Шопов и Леополд Седар Сенгор“ – компаративни согледби, во: *Творештвото на Ацо Шопов*, <https://e-biblioteka.mk/index.php?gf-download=2018%2F12%2F%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf&form-id=2&field-id=3&hash=2f7cbc411bf0d2ef523aa255bc574222c593db1822d8871221c6f162c34d19c3>

AFRICAN MOTIFS IN ACO ŠOPOV'S POETRY

Loreta Georgievska

Ss. Cyril and Methodius University, Skopje

Summary: The text problematizes the use of the terms “exotic” and “esoteric” in the context of Šopov’s poetry. Bearing in mind the time of their use, a time before the emergence of postcolonial studies and identity studies, the text points to the intuitive refrains from the romantic use of the terms in already existing studies devoted to African motifs. It contains the places in Šopov’s poetry where African motifs are perceived as close and familiar instead of distant and alien. In doing so, the universality of man’s search for his own identity, seen in the “universal origin”, is emphasized.